

Ἄνθρωπος καί κόσμος: ἡ ἀνθρωπική ἀρχή, τό τεχνικόν πνεῦμα καί ἡ εσχατολογία

Δημήτριος Κ. Γερούκαλης, Ἴατρος, Ψυχίατρος, Διδάκτωρ ΕΚΠΑ.

Ἐπιστημονικός Διευθυντής Ἀστικής Ἐταιρείας ΙΠΠΟΚΡΑΤΗΣ, Κῶς

A) ΑΝΘΡΩΠΟΣ ΚΑΙ ΚΟΣΜΟΣ: Ἡ Ἀνθρωπική ἀρχή.

Ἡ θεολογία τῶν Πατέρων περιγράφει τόν ἄνθρωπον ὡς μικρόκοσμον, ὁ ὁποῖος ἐμπεριέχει τόν μακρόκοσμον καί συνδέει διά τοῦ σώματός του τά ὑλικά μέ τά νοητά, καταδεικνύοντας οὕτως τήν ὀργανικήν σύνδεσιν τοῦ ἀνθρώπου καί τῆς κτίσεως. Ἡ ἀλήθεια τοῦ ἀνθρώπου συνδέεται ἀρρήκτως μέ τήν ὑλικήν κτίσιν. Ἡ ἀλήθεια αὐτή θεμελιώνεται ἐπί τοῦ γεγονότος τῆς δημιουργίας τοῦ ἀνθρώπου ὑπό τοῦ Θεοῦ εἰς τό τέλος τῆς Δημιουργίας, ἀφοῦ εἶχε προηγηθεῖ ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου. Εἶναι ἐνδιαφέρον ὅτι εἰς τά γνωστικά συστήματα ὁ ἄνθρωπος ἐμφανίζεται πρό τῆς δημιουργίας τῆς κτίσεως, ἐν ἀντιθέσει δηλαδή πρός τό βιβλίον τῆς Γενέσεως, ὅπου, ὅπως ἔχει ἤδη ἀναφερθεῖ, ὁ Θεός δημιουργεῖ τόν ἄνθρωπον μετά τήν ὀλοκλήρωσιν τῆς κτίσεως. Διά τῆς περιγραφῆς τῆς Ἁγίας Γραφῆς, ὑποδηλώνεται ἡ σχέσις ἀνθρώπου καί κτίσεως, οὐχί μόνον ὑπό τήν ἔννοιαν τῆς ἐξαρτήσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῆς κτίσεως, ἀλλά καί ὑπό τήν ἔννοιαν τῆς ἀνάγκης τῆς παρουσίας τοῦ ἀνθρώπου διά τήν ὑπαρξιν τῆς κτίσεως.

Ἡ κτίσις ὑπάρχει διά να κορυφωθῆ εἰς τόν ἄνθρωπον, τήν κορωνίδα ὅλης τῆς Δημιουργίας. Ὁ Ἅγιος Μάξιμος Ὁμολογητής, ταυτίζοντας τόν ὄντως ἄνθρωπον μέ τόν Χριστόν, ἀναφέρει ὅτι τά πάντα δημιουργήθηκαν μέ στόχον τόν ἄνθρωπον. Ἄνευ αὐτοῦ ἡ φύσις καταρρέει.

Ἡ Ὄντολογία, ἡ ἀλήθεια τῆς κτίσεως, δέν εἶναι ἱστορική, πρωτολογική, ἀλλά τελεολογική, ἐσχατολογική. Καί εἰς τήν ἐσχατον ἀλήθειαν τοῦ κτιστοῦ κόσμου, κεῖται ὁ ἄνθρωπος. Αὐτή ἡ διαπίστωσις, προκύπτουσα ἀπό τό Βιβλίον τῆς Γενέσεως, ἀντιστοιχεῖ εἰς τήν Ἀνθρωπικήν Ἀρχήν (ΑΑ) τῆς Κοσμολογίας, ὅπως αὐτή διατυπώνεται διά τῆς συγχρόνου φυσικῆς και γενικῶς διά τῶν μή Εὐκλειδεῖων γεωμετριῶν, ἐπιστήμαι αἱ ὁποῖαι ἀνακαλύπτουν τήν Δόξαν τοῦ Θεοῦ.

Ἐρμηνευτικῶς λοιπόν, συμφώνως πρός τήν ΑΑ, τόσον οἱ φυσικές σταθερές ὅσον και ἡ μορφή τῶν φυσικῶν νόμων (ἀνεξαρτήτως συμμετρίας ἢ θραύσεων) ὀδηγοῦν εἰς τέσσερα (4) εἶδη δυνάμεων, ἅτινα εἶναι πλήρως ἑναρμονισμένα μέ τήν παρουσίαν τοῦ ἀνθρώπου εἰς τήν κτίσιν. Δηλαδή ἡ τελική φυσική θεωρία εἶναι τοιαύτη, ἐπειδή τό σύμπαν ἤθελε νά ὀδηγηθῆ εἰς τήν ζωήν και τά ἔλλογα ὄντα.

Παρενθετικῶς, ἡ κβαντική κοσμολογία διά τῶν Shron diger, Tripler, Παῦλο, Δανέζη κ.ἄ., καταδεικνύουν ὅτι ἡ παρατηρουμένη μορφή τοῦ κόσμου, μέ τίς ἰσχύουσες σταθερές, ἀντιστοιχεῖ εἰς τήν πλέον πιθανήν λύσιν. Δηλαδή τό σύμπαν

μεταβαίνοντας από τό «μή εἶναι» εἰς τό «εἶναι», ἐπιλέγει τήν πλέον πιθανήν κατάστασιν, δηλαδή αὐτή ἢ ὁποῖα τό ὀδηγεῖ εἰς τόν παρατηρητήν του, εἰς τόν ὁποῖον ἀποκαλύπτεται ὁ Θεός, ἡ δέ παρατήρησις τῆς κτίσεως ὑποκινεῖ τήν ἀνακαινιστικήν δραστηριότητά του. Διότι ὁ ἄνθρωπος, ὡς «κατεπιστευματοῦχος» τῆς κτίσεως, ὀφείλει νά ἀνακαινίζεται ἔναντι τοῦ διαθέτου, διά τήν ἐκπλήρωσιν τοῦ ρόλου του καί νά μεριμνᾷ διά τήν ἀκεραίαν μεταβίβασιν τοῦ «καταπιστεύματος» εἰς τόν «καταπιστευματοδόχον». Τά ἀνωτέρω εἶναι βασικάί προϋποθέσεις τῆς ὑπάρξεως, διότι ἀλλέως πῶς ὁ ἄνθρωπος ἐγκλωβίζεται εἰς τήν αὐτοαναφορικότητάν του. Διά τοῦτο ὁ ἄνθρωπος εἶναι νοσταλγός τοῦ μέλλοντος, ὡς ὑποκείμενο τοῦ διαρκοῦς ὄντολογικοῦ ἐμπλουτισμοῦ, **τόν ὁποῖον εἰσαγάγει τό μέλλον ὡς τό ὄντως νέον καί καινοφανές.** Ἡ τελική οὐσία καί τό τελικό εἶναι τῶν ὄντων καί τοῦ κόσμου μᾶς ἀναμένουν εἰς τό μέλλον.

B) ΤΟ ΤΕΧΝΙΚΟΝ ΠΝΕΥΜΑ

Ἡ πτώσις τοῦ ἀνθρώπου κατανοεῖται πληρέστερον, οὐχί ὡς ἡ κάθοδος εἰς τήν σαρκικήν κατάστασιν, ἀλλά ὡς τό δράμα τῆς γνώσεως καί τῆς συνειδήσεως (ἐξάρθρωσις, ἀποδόμησις, ὀλίσθημα ἀντιληπτικῶν καί γνωστικῶν ἱκανοτήτων μας). Δι' αὐτοῦ τοῦ γεγονότος ἀποκόπτεται ἡ μετοχή μας εἰς τούς ἀνωτέρους κόσμους καί ἀπομονωνόμεθα ὡς πλάσματα, εἰς τήν

μοιραίαν θνητότητα τῆς μοναχικῆς ὑπάρξεώς μας ἐντός τοῦ κόσμου τούτου. Ἀδυνατοῦμε νά ἀντιληφθοῦμε καί νά ἐπιτελέσουμε τήν συμβολικήν λειτουργίαν ἐκάστης τῶν μορφῶν καί παρορᾶμε τήν διττήν διάστασιν τῆς κτίσεως, πνευματικήν καί ὑλικήν, ἡ ὁποία ἐν σχέσει ἀλληλοεξαρτήσεως προσδιορίζει τήν πραγματικότητά τους καί ἀντιλαμβανόμεθα μόνον τήν ὑλικήν φυσιογνωμίαν τῆς κτίσεως.

Αὕτη ἡ ἀπώλεια τῆς αἰσθήσεως τῶν συμβόλων, ἀποϊεροποιεῖ τήν ζωήν, ἐπιβάλλει τόν διαχωρισμόν μεταξύ πνεύματος καί ὕλης, ἐσωτερικοῦ καί ἐξωτερικοῦ, κτιστοῦ καί ἀκτίστου. Ἐπομένως ὁ ἄνθρωπος στερεῖται τῆς ἐλευθερίας του, διότι μόνον ἡ ἐπικοινωνία εἰς τόν χώρον τοῦ πνεύματος συνιστά συνάντησιν ἐλευθερίας.

Ἡ ἐμμονή τοῦ ἀνθρώπου εἰς τήν αὐτοαναφορικότητα τῆς ὑπάρξεώς του, ὀδηγεῖ εἰς τό Μηδέν, διότι παραμένει ὑποταγμένος εἰς τήν αναγκαιότητάν του, τήν φύσιν, τόν κόσμον, τόν Καίσαρα.

Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου ἐδράζεται εἰς τό βασίλειον τοῦ Πνεύματος. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι πνευματικό ὄν, φέρον τήν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ. Δέν ἐξαρτᾶται ἀπό τίς ἀνακαλύψεις τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν. Καί ὅμως ὁ πτωτικός ἄνθρωπος, ἀκριβῶς διότι ἐπέτρεψε τήν πτώσιν του, ὑποκύπτει εἰς τήν ἐξουσίαν τῆς τεχνολογίας. Ἄλλωστε δέν ἀπαιτοῦνται αἱ θυσίαι τοῦ παρελθόντος. Προϊούσης τῆς ἐκκοσμικεύσεως, τῆς

ἀποσυνθέσεως τοῦ κέντρου, τῆς δημιουργίας ἰδιαίτερων καί αὐτονόμων σφαιρῶν, ὁ πτωτικός ἄνθρωπος παραδίδεται καί ἀποδίδει τήν ἀπαιτούμενην ὀλοκληρωτικήν ἀναγνώρισιν εἰς τήν τεχνολογίαν. Ἐν ἀντιθέσει, ὁ ὄντως ἄνθρωπος ἀντιμετωπίζει κατά τρόπον πνευματικόν τήν τεχνολογίαν. Ἀντιθέτως, εἰς τό Τεχνικόν Πνεῦμα, ἐπεκράτησε ἡ ἐξω-ἠθική ἱεράρχησις τῆς ἀνθρωπίνης μερίμνης μέ πρότιστον μέλημα αὐτό τῆς ἀποδοτικότητος καί ἀποτελεσματικότητος. Τό τεχνικόν πνεῦμα μεταβάλλει καί διαστρέφει τό πνευματικό περιεχόμενο τοῦ ἀνθρώπου. Εἰδικότερον τό τεχνικόν πνεῦμα ὑπερβαίνει τόν ἑαυτόν μας, ἀπλῶς παρακάμπτοντάς τον. Ὁ τεχνολογικός πολιτισμός εἶναι συγκροτημένος περί τό «ὠφελιμιστικό συμφέρον».

Γενικώτερα ὁ λεγόμενος Δυτικός πολιτισμός διακρίνεται διά τήν παρατεταμένην περιφρόνησίν του πρὸς τήν ἀνθρωπίνην ὑπόστασιν: εἶναι αὐτό τό μακρᾶς διαρκείας σκάνδαλον τῆς ἀνθρωπίνης ἀπληστίας, ὁμοῦ μετά τῆς ἀντιθέσεως πολιτισμοῦ-φύσεως. Ὁ φιλελευθερισμός καί ὁ μεταμοντερνισμός, ὡς πολιτικές ἐπιλογές, προσβλέπουν καί ἐπιβάλλουν τήν πλήρη ἐλευθεριότητα τοῦ ἀτόμου ἀπό παντός περιορισμοῦ (τῆς λογικῆς, τῆς ἠθικῆς, τῆς ταυτότητος), ἀπηλλαγμένον παντός συμβιβασμοῦ, ὑποκινώντας ἕνα ἀχαλίνωτον ναρκισσιστικόν ἀτομισμόν καί πολιτισμικόν φιλελευθερισμόν. Τό υποκείμενον, ὁ ἄνθρωπος, εἶναι δέσμιος τῶν «ἀναγκῶν» τῆς φύσεώς του.

Ἀλλά δέν μᾶς ὑποδουλώνει τό Τεχνικό Πνεῦμα αὐτό καθ' ἑαυτό, ἀλλά ἡ ἱερότης τήν ὁποῖαν ἔχουμε μεταβιβάσει εἰς αὐτό. Ὁ τεχνοπολιτισμός ἔχει οἰκοδομηθεῖ ἐπί τῆς διεστραμμένης καί λανθασμένης ἰδέας τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, θέτοντας οὕτως εἰς κίνδυνον καί εἰς μετάπτωσιν πρὸς τό μηδέν, τήν ὑπαρξίν μας.

Γ) ΣΥΜΒΟΛΙΚΗ ΖΩΗ, ΕΣΧΑΤΟΛΟΓΙΑ

Ἐπέστη ἡ ὥρα ἐπαναφορᾶς τῶν ὑπερδιανοητικῶν συμβόλων τῆς πίστεως, ὡς πρόταγμα καί ὡς θωράκισις ἔναντι τοῦ τεχνολογικοῦ μηδενισμοῦ. Ὅλων τῶν δημιουργημάτων τό ἀρχαιότερον καί πληρέστερον εἶναι ὁ Παράδεισος, ἡ ἐπανεύρεσις τοῦ ὁποίου καί ἡ ἐπανατοποθέτησις μας ἐν αὐτῷ, εἶναι τό διακύβευμά μας.

Ἀναστοχαζόμενοι τήν ἐξέλιξιν τῆς σκέψεως, διαπιστώνουμε τήν ἀδυναμίαν συγκροτήσεως συνεκτικοῦ λόγου μεταξύ ὄντος/ὑπάρξεως, φύσεως/λόγου, ἕως τῆς ἐποχῆς τῆς διατυπώσεως τῆς θεολογίας τῶν Πατέρων τῆς Μίας, Ἁγίας, Καθολικῆς καί Ἀποστολικῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας τόν 4ο π.Χ. αἰῶνα. Τήν προηγηθεῖσαν αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος περίοδον, διετυπώθη ἡ σπερματική θεωρία διαστάσεως ὄντος καί υπάρξεως, ἡ ὁποία ἐδημιούργησε τήν ἀποξένωσιν, παράγωγον τῆς ὁποίας εἶναι ἡ ὑπολογιστική σκέψις καί ἡ ὁποία ἐξέθρεψε τό Τεχνικόν Πνεῦμα.

Ὁ ἄνθρωπος ἀπώλεσε τὴν θέασιν τῆς ὑπάρξεως καὶ ἐξέπεσε εἰς τὸν μηδενισμόν. Ἡ οὐσία τῆς τεχνολογίας, ἡ τεχνικὴ ἀνάπτυξις, ὑποκαθιστᾷ τελικῶς τὴν ὑπαρξιν καὶ στεφανώνει τὴν ἀνυπαρξίαν. Εἶναι ἢ κατὰ Heidegger ἔκφρασις ὅτι δηλαδή ἡ πηγὴ τῆς ὑπολογιστικῆς σκέψεως ἀνιχνεύεται εἰς τὸν πυρῆνα τοῦ Δυτικοῦ μηδενισμοῦ.

Ἐμπιστευόμεθα ὅμως τὴν ἀναδυθησομένην «σώζουσα» δύναμιν, ἀκριβῶς τὴν στιγμὴν τοῦ μεγίστου κινδύνου, ὡς τὴν αἰτίαν ἢ ὁποῖα θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐπιστροφήν τῆς θεολογίας, δηλαδή τὴν θριαμβευτικὴν ἐπιστροφήν τῆς ἀνθρωπίνης ὑπάρξεως, τουτέστιν τὴν ἐπαναφορὰν τῶν ὄντολογικῶν καὶ θεολογικῶν ῥιζῶν τῆς ὑπάρξεώς μας. Αὐτὸ ὑποδηλώνει ἐπιστροφή τῆς Ἐσχατολογικῆς προοπτικῆς τῆς ζωῆς μας. Ἡ Ἐκκλησία, Ἀνατολική, Καθολικὴ, Ἀποστολική, συγκροτεῖ νοοτροπίαν, προκύπτουσα εὐθέως ἐκ τοῦ τί σημαίνει ἢ αἰσθητικὴ πολιτικὴ πραγμάτωσις τῆς Ἐκκλησίας ὡς Ἐσχατολογία. Τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας λειτουργεῖ α) κατὰ τρόπον διακονικόν, μυστηριακόν, προσωπικόν καὶ συμβολικόν, β) τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας ἀσκεῖ διαρκῆ προφητικὴν κριτικὴν καὶ γ) τὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας διαβρώνει καὶ μεταποιεῖ ἐκ τῶν ἔσω τὸ πολιτικὸ σύστημα.

Ὅλα αὐτὰ δύνανται νὰ συμβαίνουν διότι τὰ ἀνθρώπινα ὄντα ἔχουν διανοητικὴς δυνάμεις, τίς ὁποῖες δέν θὰ εἶχαν ἐάν λειτουργοῦσαν συμφώνως πρὸς τὰς ἀρχάς τῆς κλασσικῆς

φυσικῆς (δηλαδή τῆς Εὐκλείδειας γεωμετρίας καί Νευτώνειας φυσικῆς) Ὁ ἄνθρωπος ὅμως λειτουργεῖ διά τῆς Μή Γραμμικῆς Δυναμικῆς (μὴ Εὐκλείδεια γεωμετρία, ἤτοι γεωμετρία Riemann). Ἀκόμη καί ἡ λεγομένη Δυτική παράδοσις, ἀναγνωρίζει ὅτι τό πνευματικόν σῶμα τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὑλικῆς φύσεως, ἀλλά πλέον δυναμικῆς πέραν τῶν ὑπό τοῦ ὑλικοῦ αἰσθητηριακοῦ του πλαισίου τιθεμένων ὁρίων. Τό πνευματικόν σῶμα ἀνήκει ἐπομένως καί ὑπό συνθήκας Εὐκλείδειας γεωμετρίας, εἰς τόν κόσμον τοῦ ἀοράτου (γεωμετρία Riemann). Βασικόν στοιχεῖον τοῦ μὴ Γραμμικοῦ Συστήματος εἶναι ἡ ἰκανότης ἐπεξεργασίας συμβόλων. Δι' αὐτοῦ τοῦ μηχανισμοῦ ἐρμηνεύεται ἡ λειτουργία τοῦ γλωσσικοῦ/γνωστικοῦ συστήματος (συντακτικό, σημασιολογικό, πραγματικό) καί ἡ λῆψις ἀποφάσεων καί λειτουργία ὑπό καθεστῶς ἀβεβαιότητος καί συγκρούσεων. Καί αὐτό διότι ἡ περί τόν κόσμον ἀντίληψις εἶναι μία Εὐκλείδειος ὑποκειμενική τομή εἰς ἓν συνεχές, μὴ Εὐκλείδειον, χωροχρονικόν γίγνεσθαι.

Ἡ ἐσχατολογική προοπτική τοῦ ἀνθρώπου, περιλαμβάνει τό Μυστήριον (μύησις εἰς ἄλλον τρόπον προσλήψεως καί κατανοήσεως τοῦ κόσμου) καί τήν Συμβολικὴν ζωὴν (αἰσθητοποιήσις τῶν δυνατοτήτων τοῦ κόσμου εἰς ἄλλην ποιοτικὴν διάστασιν, πέραν ἐκείνης τῆς καθημερινότητος).

Ἡ οὕτως ἐκφραζομένη «ὄντως ζωὴ» ὑποδηλώνει τὴν ἰκανότητα καί τὴν γνῶσιν τῆς ἀνάγκης, νὰ ἐπιτελῇ ὁ ἄνθρωπος

τάς σωματικές του όρπας συμβολικῶς, συμφώνως δηλαδή πρὸς νοηματοδοτημένους όρισμούς τοῦ ἑαυτοῦ καί τῆς ὑπάρξεως. Αὐτή ἡ συμβολική περιστοίχισις τοῦ σώματος, τῶν ἀναγκῶν του καί τῶν όρμῶν του, εἶναι τό ἀποτέλεσμα τῆς Πίστεως. Κατά τήν πορείαν τῆς Συνεξελίξεως, αἱ βιολογικά ἀνάγκαι όργανώθησαν εἰς ποικίλας μορφάς τοῦ βίου, οὔτως ὥστε ἡ ἔκφρασις τῶν βιολογικῶν ἀναγκῶν νά ἐξαρτᾶται ἀπό νοηματοδοτημένους τρόπους σκέψεως. Ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἶναι ἡ πλέον ἀκατέργαστος, ἡ πλέον ἀδιαφοροποίητος καί ἡ όποία δέν θά ἔχη ἀναγνωρίσιμον μορφήν (ὑπόστασιν) εἰμή μόνον ἐάν σχηματοποιηθῆ καί μορφοποιηθῆ ἀπό τήν συμβολικήν ζωήν. Διά τοῦ συμβολισμοῦ ἡ ἀνθρωπίνη φύσις ἀποπρογραμματίζει τάς γενετικές ἐπιλογάς καί τά «ἐγωϊστικά» γονίδια.

Οὐδεῖς τῶν πιθήκων ἢ τῶν ὄνων, δύναται νά «ἀντιληφθῆ» τήν διαφοράν μεταξύ Ἀγιασμοῦ καί ὕδατος πρὸς πόσιν, δεδομένης τῆς ἰδίας χημικῆς συστάσεως αὐτῶν. Ὅμως ἡ νοηματοδοτημένη διαφορά παράγει ὅλην τήν διάφορον ἀξιολόγησιν καί χρῆσιν τοῦ Ἀγιασμοῦ καί τοῦ ὕδατος, παρά τοῖς ἀνθρώποις καί πιθήκοις.

Δ) ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ὁ ἀνθρωπος ἀνέκαθεν διερωτᾶται. Ὑποβάλλει πλεῖστα ὄσα ἐρωτήματα καί ἀναζητᾶ ἀπαντήσεις. Ἡ ἐρώτησις εἶναι ἡ ἀρχή

τῆς σκέψεως. Ἡ ἀπάντησις, τὴν ὁποίαν ἐκπορθεῖ ἡ σκέψις, εἶναι ἡ πρώτη ἐμφάνισις τῆς ἐπομένης ἐρωτήσεως.

Ὁ ἄνθρωπος ἀπαντᾷ, διότι ἐντὸς του εἶναι διάπυρος ἡ ἀνησυχία πρὸ τοῦ ἀγνώστου. Ἡ ἐρώτησις εἶναι ἡ οὐσία τῆς ἀπαντήσεως. Ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου ἔχει τὴν ἰδιαιτέραν μοῖραν, εἰς μίαν κατηγορίαν γνώσεων τῆς, νὰ ὑποβάλλῃ ἐρωτήσεις τὰς ὁποίας δέν δύναται νὰ ἀπορρίψῃ, διότι τῆς ὑπεβλήθησαν διὰ τῆς ἰδίας τῆς φύσεως τῆς, ἀλλὰ εἰς τὰς ὁποίας δέν δύναται νὰ ἀπαντήσῃ, διότι ὑπερβαίνουν τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν.

Τὸ σκότος-Ἐπέκεινα εἶναι ἡ ἐρώτησις τοῦ φωτός-Ἐνθάδε. Ἡ ἀναγνώρισις τοῦ σκότους ὑποδηλώνει τὸν σεβασμὸν τοῦ μυστηρίου. Συνείδησις μυστηρίου εἶναι τελικῶς ἡ ὑπεύθυνος στάσις τοῦ λόγου πρὸ τοῦ Ὑπερβατικοῦ. Ἡ Ἐκκλησία ἡμῶν ἐκφράζεται διὰ τοῦ μυστηρίου, ἥτοι τῆς μύσεως εἰς ἄλλον τρόπον κατανοήσεως καὶ προσλήψεως τοῦ κόσμου. Διὰ δε τοῦ Συμβολικοῦ τρόπου ζωῆς, ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ αἰσθητοποιήσῃ τὰς δυνατότητας τοῦ κόσμου, εἰς ποιοτικὴν διάστασιν πέραν ἐκείνης τῆς καθημερινότητος.

Εἶναι ἡ ἀνάδειξις τοῦ ΠΡΟΣΩΠΟΥ, τοῦ ἀνθρωπολογικοῦ ἐκείνου τύπου ὅπου αἴρεται ἡ ἀντίφασις ἀτομικισμοῦ – κολλεκτιβισμοῦ. Ἡ ἐλευθερία τοῦ Προσώπου ὡς ὀλότητος σημαίνει ὅτι, ἐνῶ ἡ ἀνθρωπίνη μορφή εἶναι ἐν μορφοκλασματικῇ τῆς φυσικῆς ὑπάρξεως, διαθέτει τὴν

δυνατότητα, ικανότητα αποδεσμέυσεως ἐκ τοῦ πεδίου τῆς ἀνάγκης, τὴν ἐπιβαλλομένην ὑπὸ τῆς ταυτότητος (ὑπαρκτικῆς ἑτερότητος). Διὰ τοῦ ΠΡΟΣΩΠΟΥ ὁ ἄνθρωπος πορεύεται ἐκ τοῦ «κατ' εἰκόνα» πρὸς τὸ «καθ' ὁμοίωσιν», δοξολογώντας τὸν Θεόν, καὶ δικαιώνοντας τὴν ἐπὶ τῆς Γῆς παρουσίαν του, τουτέστιν, ἄνθρωπος καὶ κτίσις εἰς εὐχαριστιακὴν σχέσιν, δούλος Θεοῦ, Πρόσωπον διὰ νὰ μετέχη τῶν Ἀκτίστων Ἐνεργειῶν τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Τὸ περιεχόμενον τῶν βιβλιογραφικῶν πηγῶν καὶ τὸ πνεῦμα τῶν συγγραφέων μέ ὑποβοήθησαν εἰς τὴν διατύπωσιν τῶν ἐκτεθεισῶν σκέψεών μου.

Α) ΕΛΛΗΝΙΚΗ

1 Ἀδραχτᾶς Βασίλειος, Ἡ πολιτικὴ διάσταση τῆς ἐσχατολογίας, στὸν τόμο Ἐκκλησία καὶ Ἐσχατολογία, ἐκδ. ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ, Ἀθῆναι, 2001

2 Ἀνθολογία ἐπιστημονικῆς φαντασίας, ἐκδ ΚΑΚΤΟΣ, Ἀθῆναι 1978

3 Βλέτσης Ἀθανάσιος, Τὸ προπατορικὸν Ἄμάρτημα στὴ Θεολογία τοῦ Ἁγίου Μαξίμου τοῦ Ὁμολογητοῦ, ἐκδ ΤΕΡΤΙΟΣ, Θεσσαλονίκη 1998

4 Γερούκαλης Κ. Δημήτριος, Πρόσωπο, Προβληματική έξοδου από την κρίση της νεωτερικότητας, έκδ. TREMENDUM, Αθήναι 2010.

5 Γερούκαλης Κ. Δημήτριος, έπιμ., Πρόσωπον προς Πρόσωπον, έκδ. ΑΡΜΟΣ, Αθήναι 2013

6 Γερούκαλης Κ Δημήτριος, Τό συμβολικό, τό φαντασιώδες καί ή ύπέρβασις του έαυτου: έσχατολογία της ζωής, α) συνέδριον e-life, Αθήναι 6-7 Νόεμβρ. 2015, β) www.antifono.gr, 16 Νόεμβρ. 2015.

7 Γερούκαλης Κ. Δημήτριος, Άνθρωπος καί περιβάλλον, Πειραϊκή Έκκλησία, τ. 297, σελ. 23, 2017.

8 Γερούκαλης Κ. Δημήτριος, έπιμ., Μετάνθρωπος, συλλογικό, έκδ ΑΡΜΟΣ, Αθήναι 2018.

9 Γερούκαλης Κ. Δημήτριος, Η δομή της βασικής ψυχικής συγκρούσεως ως Άδαμικό πλέγμα, ιστοσελίδα www.oode.gr

10 Γερούκαλης Κ. Δημήτριος, Τό άδιέξοδο του Εύκλειδείου Αριστοτελικού κόσμου καί ή θεολογία των Πατέρων, ιστοσελίδα Athanasios Moustakis' blog.

11 Γιαγκάζογλου Σταύρος, Κοινωνία Θεώσεως, έκδ. ΔΟΜΟΣ, Αθήναι, 2001.

12 Γιανναράς Χρήστος, Τό Πρόσωπο καί ό Έρωσ, έκδ. ΔΟΜΟΣ, Αθήναι, 1987.

13 Γουνελάς Σωτήρης, *Αντιχριστιανισμός*, έκδ. ΑΡΜΟΣ, Αθήναι, 2009.

14 Γουνελάς Σωτήρης, *Όψεις του παγκοσμίου και του ελληνικού γίνεσθαι*, έκδ. ΑΡΜΟΣ, Αθήναι, 2009.

15 Δανέζης Μάνος και Θεοδοσίου Στράτος, *Η κοσμολογία τῆς Νόησης*, έκδ. ΔΙΑΥΛΟΣ, Αθήναι, 2003.

16 Δανέζης Μάνος και Θεοδοσίου Στράτος, *Τό μέλλον του παρελθόντος μας*, έκδ. ΔΙΑΥΛΟΣ, Αθήναι, 2005.

17 Δανέζης Μάνος και Θεοδοσίου Στράτος, *Έτσι βλέπω τόν κόσμο*, έκδ. ΔΙΑΥΛΟΣ, Αθήναι, 2018.

18 *Έκκλησία και Έσχατολογία*, συλλογικό έργο, *Ιερά Μητρόπολις Δημητριάδος, Ακαδημία Θεολογικῶν Σπουδῶν*, έκδ. ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ, Αθήναι, 2003.

19 Έλλύλ Ζάκ, *Τό τεχνικό σύστημα*, έκδ. ΑΛΗΣΤΟΥ ΜΝΗΜΗΣ, Αθήναι, 2012.

20 Ζάχαρου Ζαχαρία, *ἀρχιμ.*, *Αναφορά στή Θεολογία του γέροντος Σωφρονίου, Ιερά Σταυροπηγιακή Μονή Τιμίου Προδρόμου*, Έσσεξ, 2000.

21 Ζιάκας Θεόδωρος, *ἀρθρογραφία στό ΑΝΤΙΦΩΝΟ*.

22 Ζιάκας Θεόδωρος, *Η έκλειψη του ύποκειμένου*, ΑΡΜΟΣ, Αθήναι, 2001.

23 Ζιάκας Θεόδωρος, Μιά μεταφυσική επανάσταση, στό περιοδ. ΑΒΑΤΟΝ, τ. 90, 2009.

24 Ζιάκας Θεόδωρος, Ό σύγχρονος μηδενισμός, έκδ. ΑΡΜΟΣ, Αθήναι, 2008.

25 Ζιζάρ Ρενέ, Έθεώρουν τόν σατανάν ώς άστραπήν, έκδ. ΕΞΑΝΤΑΣ, Αθήναι, 2002.

26 Ζώης Ίωάννης, α) Θεολογία καί θεμελιώδεις έπιστήμες Ι. Θεολογία καί μαθηματική λογική, β) Θεολογία καί θεμελιώδεις έπιστήμες, ΙΙ. Θεολογία καί κοσμολογία, εισαγωγικά κείμενα διά τόν τόμον Πρόσωπον (συγγραφεύς Δημήτριος Κ. Γερούκαλης), έκδ. TREMENDUM, Αθήναι, 2010

27 Ζώης Ίωάννης, άρθρογραφία στόν ιστότοπο ΑΝΤΙΦΩΝΟ.

28 Ζώης Ίωάννης, προσωπική έπικοινωνία, 2014.

29 Θεοφίλου Δημήτριος, Π., Τρανσουμανισμός, τεχνο-θεολογία, ανθρώπινο πρόσωπο καί θεολογική νοηματοδότηση, ιστότοπος ΑΝΤΙΦΩΝΟ, 2011

30 Κακλαμάνης Γεράσιμος, Τό Ανατολικόν ζήτημα σήμερα, έκδ. 21ου, Αθήναι, 1998.

31 Καραμπελιάς Γιώργος, Θεμελιώδης Παρέκκλιση, έκδ. ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ, Αθήναι, 2004.

32 Καρδάρης Δημήτρης, Διαφορική τοπολογία καί κβαντική θεωρία πεδίου, πτυχιακή έργασία, ΕΜΠ, Αθήναι, 2010.

33 Καψωμένος Έρατοσθένης, Τό ελληνικό πολιτισμικό πρότυπο καί ή κρίση τοῦ σύγχρονου δυτικοῦ πολιτισμοῦ, ἰστότοπος ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΟ ΜΟΥΣΕΙΟ ΘΡΑΚΗΣ, 2010.

34 Κίρκεγκωρ Σαϊρεν, Γιά τό μυστήριο τοῦ ἀνθρώπου, ΑΝΑΛΟΓΙΟ-ΕΥΘΥΝΗ, Ἀθήναι 2002.

35 Κοντογιώργης Γιώργος, Τό ἑλληνικό κοσμοσύστημα, τ. Β', ἐκδ. ΣΙΔΕΡΗΣ, Ἀθήναι, 2014.

36 Κορναράκης Ἰωάννης, Ἐγχειρίδιον Ποιμαντικῆς Ψυχολογίας, ἐκδ. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ, Θεσσαλονίκη 1993.

37 Κορναράκης Ἰωάννης, Θέματα Ποιμαντικῆς Ψυχολογίας III, ἐκδ. ΚΥΡΙΑΚΙΔΗ, Θεσσαλονίκη 1998.

39 Κυριαζόπουλος Δ. Σπυρίδων, Προλεγόμενα εἰς τήν ἐρώτησιν περὶ Θεοῦ, ἐκδ. ΓΡΗΓΟΡΗ, Ἀθήναι, 2000.

39 Levy Pierre, Δυνητική πραγματικότητα, ἐκδ. ΚΡΙΤΙΚΗ, Ἀθήναι, 2001.

40 Λόσκι Βλαδίμηρος, Κατ' εἰκόνα καί καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ, ἐκδ. Β. Ρηγόπουλος, Θεσσαλονίκη 1974.

41 Λόσκι Βλαδίμηρος, Ἡ θεά τοῦ Θεοῦ, ἐκδ. Ι.Μ. Νικοπόλεως, Πρέβεζα 2004.

42 Lossky Vladimir, Ἡ μυστική θεολογία τῆς Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, Ἐκκλησιαστικό Ἴδρυμα Εὐαγγελιστῆς Μάρκος, Θεσσαλονίκη 2007.

43 Moffet Stephen Lloyd, Ὁμορφιά ἀπό τίς στάχτες, ἐκδ. ΙΩΝΑΣ, Πρέβεζα 2015.

44 Μαγγιώρου Μαρία, Σύγχρονα ψέματα καί ἀρχαῖες ἀλήθειες, ΕΝΑΛΛΑΚΤΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ, Ἀθῆναι, 2016.

45 Μάξιμος Ὁμολογητής, Μυσταγωγία, στό Minge J.P., Patrologiae Cursus Completus (Series Graeca).

46 Ματσούκας Νικόλαος, Ἐπιστῆμες, φιλοσοφία καί θεολογία στήν ἑξαήμερο τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ἐκδ. ΠΟΥΡΝΑΡΑ, Θεσσαλονίκη, 1992.

47 Ματσούκας Νικόλαος, Μυστήριον ἐπί τῶν ἱερῶς κεκοιμημένων, ἐκδ. ΠΟΥΡΝΑΡΑ, Θεσσαλονίκη, 1992.

48 Ματσούκας Νίκος, Τό πρόβλημα τοῦ κακοῦ, ἐκδ. ΠΟΥΡΝΑΡΑ, Θεσσαλονίκη 2002.

49 Ματσούκας Νίκος, Δογματική καί Συμβολική θεολογία, τ Α Β Γ, ἐκδ. ΠΟΥΡΝΑΡΑ, Θεσσαλονίκη 2005.

50 Μέσκος Ἀρσένιος, αρχιμ., Ἡ ἀγιότητα καί ὁ πολιτισμός τῆς πληροφορίας, Ἡ «Καινή» ζωή στόν «Νέο» κόσμο, ΑΡΜΟΣ, Ἀθῆναι, 2015.

51 Ὁρθοδοξία καί Φυσικές Ἐπιστῆμες, συλλογικό ἔργο, ἐκδ. ΣΑΒΒΑΛΑΣ, Ἀθῆναι, 1996.

52 Μπεκριδάκης Δημήτριος, Απόπειρα διερεύνησης τῶν θεολογικῶν ὄρων ἄρθρωσης τοῦ τεχνικοῦ φαινομένου, ἰστότοπος ANTIΦΩΝΟ, 2010.

53 Ντούγκιν Ἀλέξανδρος, Ἡ Τέταρτη Πολιτική θεωρία, ἐκδ. ΕΣΟΠΤΡΟΝ, Ἀθήναι, 2013.

54 Παπαθανασίου Ἀθανάσιος, Ἡ ῥῆξις μέ τό μηδέν, ἐκδ. ΑΡΜΟΣ, Ἀθήναι, 2015.

55 Παύλος Γεώργιος, Νόστος ἀσύμμετρος προσώπου, Ἄνθρωπος καί Κόσμος, ἐκδ. ΔΟΜΟΣ, Ἀθήναι, 1994.

56 Πλεξίδας Ἰωάννης, Πρόσωπο καί φύση, ἐκδ. ΝΗΣΙΔΕΣ, Σκόπελος 2001.

57 Πλεξίδας Ἰωάννης, Ἡ μετασκευή τοῦ ἀνθρώπου, ΠΡΟΤΥΠΕΣ ΘΕΣΣΑΛΙΚΕΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ, Τρίκαλα 2007.

58 Πολυχρονίδης Ἀθανάσιος, Οἱ θεολογικές συντεταγμένες τῶν νευροεπιστημῶν, διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ, 2010.

59 Πρεβελάκης Γεώργιος Στυλιανός, Ποιοί εἴμαστε; Γεωπολιτική τῆς ἐλληνικῆς ταυτότητας, ἐκδ. ECONOMIA, Κέρκυρα, 2016.

60 Rowan William, Τό μυστικό τῆς ἐρήμου, ἐκδ. EN ΠΛΩ, Ἀθήναι, 2017.

61 Ρωμανίδης Ἰωάννης, π., Τό Προπατορικόν Ἀμάρτημα, ἐκδ. ΔΟΜΟΣ, Ἀθήναι, 1992.

62 Ρωμανίδης Ἰωάννης, Δογματική καί Συμβολική Θεολογία τῆς Ὁρθοδόξου Καθολικῆς Ἐκκλησίας, ἐκδ. ΠΟΥΡΝΑΡΑ, Θεσσαλονίκη 1999.

63 Ρωμανός Κωνσταντῖνος, Απολιθωμένη ζωή, ἐκδ. ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, Ἀθήναι, 2002.

64 Sahlins Marshall, Ἡ δυτική ψευδαίσθηση τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ἐκδ. 21ος, Ἀθήναι, 2010.

65 Sequeri Pierangelo, Ἐνάντια στά σύγχρονα εἰδωλα, ἐκδ. ΑΡΜΟΣ, Ἀθήναι, 2017.

66 Σέρραρτ Φίλιππος, Θάνατος καί Ἀναστάση τῆς ἱερῆς κοσμολογίας, ἐκδ. ΕΝ ΠΛΩ, Ἀθήναι, 2008.

67 Spengler Oswald, Ἡ παρακμή τῆς Δύσης, ἐκδ. ΤΥΠΩΘΗΤΩ, Ἀθήναι, 2004.

68 Τσακίρη Ἀμαλία, Ἡ συνείδηση ὡς αναδυόμενο φαινόμενο: ἐρευνητική ἀνασκόπηση θεωριῶν καί μηχανισμῶν ἀνάδυσης, Διπλωματική Ἔργασία ΕΚΠΑ, 2010.

69 Τσάκωνα Ἐλένη, Ἀπό τήν βιβλική κτισιολογία στή θεωρία τῶν πάντων τοῦ Stephen Hawking, Διπλωματική ἐργασία, ΕΑΠ 2019,

70 Φλωρένσκυ Παῦλος, Ἡ ἀντίστροφη προοπτική, τό εἰκονοστάσι, ἐκδ. ΙΝΔΙΚΤΟΣ, Ἀθήναι, 2002.

2) ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΟΣ

71 Barrow John, Tipler F., The anthropic cosmological principle, OXFORD UNIVERSITY PRESS, G.B., 1986.

72 Mind and Emergence, OXFORD UNIVERSITY PRESS, G.B., 2004.

73 Clayton Philip, Davies Paul, The Re-Emergence of emergence, OXFORD N.Y. 2005.

74 Davies Paul, The Reemergence of Emergence, OXFORD UNIVERSITY PRESS, N.Y. 2006.

75 Dhushara, ιστότοπος, (<http://www.dhushara.com/>)

76 Dreher Rod, ιστότοπος.

77 Forberg James, Quantum Conciousness and your Immortality, EXLIBRIS COMPANY, U.S.A., 2006.

78 Godel Kurt, Collected Works, v. I-IV, OXFORD UNIVERSITY PRESS, 1994.

79 Goldstein Rebecca, Incompleteness, ATLAS BOOKS, N.Y., 2005.

80 Hayles Katherine, How we became posthumans: Virtual Bodies in Cybernetics, Literature, and Informatics, THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS, U.S.A., 1999.

81 Hawking S. W. and Ellis G. F.R., *The Large Scale Structure of Spacetime*, CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 1980.

82 Hill Jason, *Beyond blood indents*, Lexington books, N.Y., 2009.

83 Kurzweil Ray, *The age of Spiritual Machines*, VIKING, N.Y., 1999.

84 Kurzweil Ray, *The Spirituality is here*, Duckworth Overlook, U.K., 2008.

85 Manousakis John Panteleimon, archim. *God after Metaphysics*, INDIANA UNIVERSITY PRESS, Indiana 2007.

86 Minky Marrium, *The Emotion Machine*, SIMON AND SCHUSTER, N.Y., 2009.

87 O' Murchu Diarmuid, *Quantum Theology*, CROSSROAD Pbl, NY 1997.

88 Perrere Robert, *The Posthuman Conditions*, INTELLECT BRISTOL, U.K., 2003.

89 Penrose R. and Rindler W., *Spinors and Spacetime*, vol. I and II, CAMBRIDGE UNIVERSITY PRESS, 1990.

90 Penrose R., *The Road to Reality*, OXFORD UNIVERSITY PRESS 2007.

91 Plantinga Alvin, *The Nature of Necessity*, Clarendon Library of Logic and Philosophy, OXFORD UNIVERSITY PRESS, 1979.

92 Tipler Frank and John Barrow, *The Anthropic Cosmological Principle*, OXFORD UNIVERSITY PRESS, Oxford 1986.

93 Tasic Vladimir, *Mathematics and the Roots of Postmodern Thought*, OXFORD UNIVERSITY PRESS, 2001.

94 Tipler Frank, *The Omega point answers to Panneberg's questions for scientists*, *J.Rel. Sc.*, vol.24, 1599, 1989, p. 217-253.

95 Tipler Frank, *Inevitable existence and inevitable Godness of the singularity*, *Journal of Conciousness*, vol.19, no 1-2, 2012, p. 183-193.

96 Tipler Frank, *The Omega point and the Christianity*, www.theophysics.host56.com.

97 Tipler Frank, *The Physics of Christianity*, DOUBLE DAY, N.Y., 2007.

98 Tipler Frank, *The Physics of Immortality*, ANCHOR BOOKS, N.Y., 1995.

99 Tuszynskied Jack, *The Emerging Physics of Conciousness*, SPRINGER, 2008.

100 Van Der Heiden, Gert-Jan, *Ontology after Ontotheology*, eds DUQUES NE UNIV PR, Pennsylvania, 2014.

101 Woole Cary, *What is Posthumanity*, UNIVERSITY OF
MINNEAPOLIS PRESS, Minneapolis, 2010.